

MUSTAFA KEMAL YÖNETİMİNDE YENİ TÜRKİYE*

Caleb F. Gates**

Çeviren: Doç. Dr. Mustafa Müjdecî¹

Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

(4 Mayıs'ta toplanan Türk Parlamentosu, Mustafa Kemal'i bir muhalif oya karşı art arda üçüncü defa Cumhurbaşkanı seçmiştir. Bu makale Mustafa Kemal'in 1923'te ilk defa Cumhurbaşkanı seçildiğinden beri Türkiye'de yapılmış kalkınma araştırmaları ışığında yazılmıştır.)

Yıllar önce başkent Ankara'dakilerin ne düşündüğünü Türkiye Cumhuriyeti'ne gelen Bulgar Bakana sormuştum. “Türkler, yapabileceklerini hiç düşünmediğimiz bir şekilde çalışıyorlar” demişti. Bu hala geçerli bir kanaattir. Hükümet görevlileri üstlendikleri görevin zor ve büyük olduğunun farkındalar. Modernleşen Türkiye'ye için şimdiye kadar yapılan işlerden dolayı Başbakan İsmet Paşa'yı tebrik ettiğimde o, “biz daha çok çalışmalıyız, bin yıl çalışmalıyız” demişti.

Cumhuriyet tam egemenliğini ancak 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla elde ettiği için Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi son sekiz yılı içine almaktadır. Halkın Osmanlı Padişahlarının uzun bir süre egemenliğiyle siyasi konulardaki bütün girişimleri elinden alınmış ve halk ahlaksız, rüşvetçi memurlarca soyulmuştur. Bozuk sistemle sürekli mücadele eden bazı iyi vali ve idareciler olmasına rağmen, yeni cumhuriyetçi hükümet, eski bozuk sistemde yetişmiş memurların belli kısmını kullanmak zorundaydı. Çoğu zaman bu yüzden yeni bir takım devlet memuru yetiştirmeye ve yaşlı olanlarının zihinlerine yeni ilkeler aşılama gereği duyulmaktaydı. Eski düzenin memurlarının görevde kaldığı yerler bulursa ve eski suiistimalleri sürdürmeye müsaade etseler bile şüphesiz ülkenin yönetilme biçiminde büyük bir gelişme vardı. Buna ilave olunacak bir başka zorluk da Avrupa Kanunlarını benimsemenin neticesinde yasal sistemdeki değişikliklerden

---

** 18 Ekim 1857'de Chicago'da doğan Caleb Frank Gates (1857-1946), üçü bebeklik döneminde ölen on çocuklu bir ailenin çocuğuydu. Beloit College'de eğitimini tamamlayan Gates, Chicago Theological Seminary'den mezun olduktan sonra American Board'a bağlı bir “misyoner” olarak Mardin'e görevlendirilmiştir. 1881-1894 arasında Mardin'de, 1894-1902 arasında da Harput'ta Euphrates College'de idarecilik yapmıştır. 1903'te Robert Koleji Müdürü Washburn'un ardından kolej müdürlüğünü getirilmiştir. Savaşın zorlu ve tehlikeli günleri de dâhil olmak üzere tüm hararetli görev dönemi boyunca bu görevi sürdürmüştür. Mary Ellen Moore ile 1883'te evlenen Gates'in beş çocuğu olmuştur. Dünyaca ünlü dergilerde Türk İnkılabı, Türkiye'nin gelişimi ve Atatürk hakkında makaleler kaleme alan Gates, 1946'da ölmüştür. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Caleb Frank Gates, **Not To Me Only**, Princeton University Press, Princeton, 1940; Dr. Caleb Frank Gates **President of Robert College 1903-1932**, Published by The Robert College, İstanbul)

¹ mmujdecî@hotmail.com ORCID ID: 0000-0001-8262-2310

kaynaklanmaktadır. Yeni kanunları sevk ve idare etmeye hakim ve memurları alıştırmak için çok fazla zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Bugünlerde sürekli olarak görevde suiistimallerin olduğunu duymaktayız. Eskiden onlar herhangi bir yorumda bulunmama arzusundaydılar fakat şimdi suçlular yargılanmak için getirildiler ve cezalandırıldılar. Herhalde hükümetin reform yapma yöntemlerinde Cumhuriyet kurulduğundan beri birkaç yılda hâlihazırdaki şartlar altında beklenenden daha fazla başarı elde edilmiştir.

Türkiye nüfus mübadelesiyle sebep olunan ticaret ve işgücü kaybında görülmedik bir zorlukla karşılaşmak zorunda kalmıştır. Ülkede işin büyük bir bölümünü yürüten çiftçiler, işçiler ve işadamları, Türkiye şartları için ekseriya kalifiye olmayan ve farklı eğitilmiş yeni bir gruba öncelik verdiler. Bu yeni gelenleri esaslı bir şekilde istihdam etmek ve onları Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal düzenine alıştırmak çok büyük bir işti. Eskiden Türklere açık meslekler genelde askerlik ve devlet dairesiydi. Cumhuriyet çok geçmeden Türkiye'nin homojen nüfuslu bir Türk devleti olmasını sağlamıştır, Türkler daha önce başka milletler tarafından kendileri için yapılan işleri yapmayı öğrenmelidirler. Bu yüzden onlar Türk oranının %25'ten daha az olmadığı bir istihdam oluşturmak için bütün ticari işletmeleri ve sanayi kuruluşlarını zorlayarak bu meseleyi çözmeye gayret ettiler. Bu tedbir kısmen başarılı olmuştur. Şartların değişmesi ani ve sert olmuş ve yeni düzene uyum için zamana ihtiyaç duyulmuştur. Bu, Türklerin usta zanaatkâr ve iyi iş adamı olmada yeteneksiz olduğu anlamına gelmez; onların eksikliği eğitim, bilgi ve girişimdi. Mümkün olduğu kadar hızlı ve tam bir şekilde işlerini yaptırtmayı düşünen ticaret firmaları, doğal olarak halen ihtiyaç duydukları şeyi yapacak eğitilmiş kişiler aramaktadır. Hükümet ticaret okulları ile iş hayatına Türkleri hazırlamaya gayret ediyor fakat bu minval üzere ilerleme ister istemez yavaş olmak zorundadır.

Cumhuriyetin ilk hükümeti tarafından Küçük Asya² şehirlerini açmak ve tarımı ile ülkenin doğal kaynaklarını geliştirmek için demiryolunun gerekliliği anlaşılmıştır. Cumhuriyet'e Küçük Asya'da yaklaşık 2.633 mil ve Avrupa'da 210 mil demiryolu bırakan Osmanlı rejiminin, çoğunlukla güney ve batı illerine döşenmiş olan demiryollarıyla ülkeyi donatmakta çok az faydası görülmüştür. Bu hem nüfus hem de bölgeye nispeten kısa bir mesafeydi. Şimdi Anadolu Demiryolu olarak adlandırılan Bağdat Demiryolu inşa edildiğinde Rusya, esnek bir formülle kuzey illerin ihtiyacı karşılanmamış bir şekilde kendi haline bırakıldığı gerekçesiyle, Karadeniz'e komşu olan illerdeki demiryolları üzerinde daha önce

² * Küçük Asya (Minor Asia) tabiriyle kastedilen Anadolu'dur. (M.M)

hakları olduğunu iddia etmiştir. Hükümet buna çare bulmak için Karadeniz’de Samsun’dan Sivas’a 112 mil ve Ankara’dan Sivas’a 247 millik bir hat planladı. Şimdiye kadar üçte ikisi tamamlanan bu iki hat demiryolu ağı, 359 mile çıkacaktır. Nihayet bu yolla ülke için çok önemli başka bir hat olan Samsun-Sivas Demiryolu, Anadolu Demiryolu’na birleştirilmek için şüphesiz Malatya, Harput ve Diyarbakır’a kadar uzatılacaktır. Buna ilave olarak hükümet tarafından yapılan birkaç bin millik bu demiryolunun imtiyazları 1934’e kadar yabancı gruplara verilmiştir.

Demiryolu yapımı için bütçe karşılama masrafları 1924-25’te yaklaşık 49.000.000 Dolardan 1928-29’da 142.000.000 Dolara ve 1931 bütçesinde de 152.000.000 Dolara çıkmıştır. Bütün demiryolu araçları ve inşa malzemelerinin önemli bir bölümü yurt dışından satın alınmak ve dövizle ödenmek zorundaydı. 1928-29’da demiryolu inşa harcamaları bütçenin yaklaşık 7’de 1’ini teşkil etmiştir. O günkü parasal durumun darlığı buna sebep olan faktörlerden biridir. Hükümet, ülke kaynaklarının tamamıyla kötü olduğu bir dönemde bunun gibi demiryolu uzatma işini finanse etmedeki girişiminde büyük bir cesaret göstermiştir. Demiryollarına ek olarak otomobil trafiği için Küçük Asya şehirlerinde otoyollar yapılmıştır.

Türkiye’nin zenginliği geniş bir şekilde tarımsal ürünlerden ibaret olmasına rağmen son birkaç yıl da tarım ürünleri yeterince bol olmamıştır. 1928-29’da sert geçen kıştan dolayı fındık, incir ve kara üzüm rekoltesi ciddi oranda normalin altında kalmış ve ihracaat düşmüştür. Derken tüccarlar yeni gümrük tarifesine intizaren dövizle ödemek zorunda kalacakları mevcut ihtiyaçlarından fazla mal almışlardır. Tarım ürünlerinin fiyatlarının düşmesi ciddi zarara sebep olmuştur. Hükümet yabancılardan kredi almadan demiryolu yaparken Osmanlı kamu borcunun yıllık taksitinin ödenmesi için bütçeye 20.000.000 Lira (yaklaşık 10.000.000 Dolar) ilave etmek zorunda kalmıştır. Bütün bu saikler normalde savaştan önce bir altın bazında 4.40 dolar değerinde olan sonra yaklaşık 45 cente kadar inen Türk Lirası’na değer kaybettiren dövizde bir talep oluşturmak için planlanmıştır. Bu, insanları yabancı paraya karşı Türk parasını değiştirmeye sebep olan bir panik meydana getirmiştir. Hükümet, resmi kontrol görevlilerinin izni olmaksızın döviz mevduatlarını ödeyemeyen bankalardan geçen döviz işlemlerinin tamamına ulaşarak, boşu boşuna ülke dışına giden parayı engellemek için bir kanunla meseleye müdahale etmiştir. Dövizi dengelemek maksadıyla bir devlet bankası kurulmuştur.

Aynı zamanda hükümet, tasarrufu ve ekonomiyi güçlendirmek için, insanları yerli ürünleri almaya ve ülkede üretilen giysileri kullanmaya sevk eden bir kampanya başlatmıştır. Toplum büyük bir zevkle buna karşılık vermiştir. Türkiye’nin yükümlülüklerini yerine

getiremeyeceği düşüncesiyle moratoryumun gerekliliği gündeme gelmiş ve Osmanlı kamu borçları sahiplerinin temsilcileri hükümetle müzakere etmek ve malî kaynaklarını incelemek için Ankara'yı ziyaret etmişlerdir. Osmanlı kamu borçlarına mahsup ödemeler, hükümetin kredili eşyayı korumanın gerekliliğini bütünüyle ortaya koymasına rağmen hali hazırdaki ekonomik darlıktan kurtuluncaya kadar muhtemelen askıya alınmak zorunda kalacaktır. Halkın satın alma gücünün savaş yılları, nüfus mübadelesi, verimsiz hasat ve başka sebeplerle tükenmiş olduğu bir hakikat olmakla beraber, malî durum yalnızca ülkenin üretim gücündeki artışla düzelebilecektir. Bu yüzden Türk parasının içinde bulunduğu durumdan kurtulması ister istemez yavaş olmak zorundadır.

Hükümet ülkenin sağlığına ve sağlık şartlarına dikkat etmektedir. Sağlık Bakanı Refik Saydam başkanlığında sıtmaya karşı bir kampanya başarıyla yürütülmüş ve bu amaçla geçici bir komisyon oluşturulmuştur. Altı yıl önce Ankara'yı ziyaret ettiğimde görevlilerin çoğu sıtmadan muzdaripti ve herkesin masasında veya cebinde kinin vardı. Rockefeller Vakfı'nın yardımıyla sıtma Ankara'da kontrol altına alınmış, bununla birlikte benzer önlemler ülkenin diğer bölgelerinde de alınmıştır. Başka bir komisyon da frengi ile mücadele etmek için kurulmuştur.

Toplumun bir kısmında toplumsal aksaklıklara çare bulma ve sosyal şartları iyileştirme son birkaç yıl içinde bir anda artmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu, Hıfzıssıhha Kurumu, kadın cemiyetleri ve zararlı alışkanlıklarla mücadele organizasyonu olan Yeşilay, bunlara dâhildir.

Hükümet tamamıyla eğitimin öneminin farkındadır. Arapça ve Farsça gramer kurallarının çıkarılmasıyla birlikte Arap Alfabesinden Latin Alfabesi'ne geçiş, Türk dilini öğrenme işini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Hükümet yetişkinler için Millet Mektepleri kurmuş ve okuma-yazmayı öğrenmeyi tüm yetişkinler için zorunlu hale getirmiştir. Onlar bu okullara gitmekten muaf olmadan önce okuma-yazma ve basit aritmetikten geçmek zorundadırlar. Bu çok geniş çaplı bir projedir. Bir Türk gazetesi eski rejim döneminde toplumun %90'ının okuma-yazma bilmediği tahmininde bulunmaktadır. Gazeteler İstanbul'daki popüler okulların 1930'da 12.000 mevcudunun olmasına karşın 1931'de 43.000 kadar mevcudu olduğunu yazmaktadır. Bunların 20.000'i sınavları başarıyla geçmiştir.

Latin Alfabesi'ne geçiş eski ve yeni Türk Edebiyatı arasındaki bağlantıyı koparmıştır. Eski yazıyla yazılmış ders kitaplarına kullanılamaz hükmü verilmiş ve yenileri ise büyük bir masrafla hazırlanmıştır. Basım yapan kuruluşlar yeni harf kalıpları almak ve işlerini yeniden düzenlemek zorunda kalmışlardır. Bir Türk başyazar Haziran 1929'da şunları yazmıştır: "Harf

İnkılâbı tamamıyla Arapça ve Farsça kitaplardan oluşan kütüphanemizi müzelere dönüştürmüş ve bunların kullanımını bir avuç edibe bırakmıştır. Harf İnkılâbı ayrıca yeni Türk nesline modern bilimin kapılarını açmıştır.” Türk gazeteleri Gazi (Mustafa Kemal Paşa) tarafından ortaya konulan reformların en büyüğü olduğundan dolayı bu değişimi selamlamaktadırlar. Milli Eğitim Bakanı Ağustos 1929’da bir beyanatında şöyle söylemektedir:

“Bir gün Mustafa Kemal Millet Meclisi’nde bir oturumda Arap Harflerinin Türkiye ve Avrupa arasında gerçek bir engel teşkil ettiğini söylemiştir. Eskiden Türkçe okumayı öğrenmek için beş yıl gerekliydi; şimdi ise Latin Alfabesi ile altı ay yeterlidir. İyi bir yönetim ve ilerleme için bir millet okuryazar olmalı. Ülkemizde bir hükümet kararnamesini veya çift sürme hakkında daha iyi bilgiyi veya çocuk hastalıklarını anlayabilen bir tek insanın dahi bulunmadığı 12 köyden müteşekkil yerler mevcuttu. Bugün anlamını bilmeden Kuran’ın ezberlendiği 3.850 ilk okulun yerine 6.850 okul vardır. Bu okullarda 441.000 öğrenci tarih ve coğrafya öğrenmektedir ve bu öğrenciler Paris’in ve New York’un nerede olduğunu ve Pasteur’un başarılarının bazılarını bilmektedirler.”

Son birkaç yıl içinde birçok yeni okul -1927’de Ankara’da bir Hukuk Mektebi, 1928’de İstanbul’da bir Beden Terbiyesi Okulu, 1929’da Ankara’da normal bir Musiki Muallim Mektebi ve 1930’da Ankara’da Cumhuriyetin başkanından sonra Gazi Mektebi olarak adlandırılan bir İlk ve Orta Muallim Mektebi- açılmıştır. 1929’da da İstanbul, Üsküdar ve İzmir’de de dikiş ve terzilikte kızları eğitmek için okullar açılmıştır. Hükümet İstanbul’un şehir merkezinde 24, kenar bölgelerinde 11 yeni okul binası inşa etmeye karar vermiştir. Bunların bazılarının teslimat belgeleri şimdiden verilmiş, birkaçının da yapımı tamamlanmıştır. 5 yıl içerisinde bitirilmesi gereken bu binalar için 2.500.000 Dolarlık bir kredi ayrılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa’nın Türkiye’nin birçok yerinde yaptığı halk konferanslarından birinde kendisi şöyle söylemiştir: “Her zaman bir eğitim bakanı atadım, yeni bakan yeni bir program tanıttı ve programın bu alışılmış değişiklikleriyle eğitim sistemi çok fazla kargaşadan zarar gördü ve geriye gidildi.” O bakanların değişmesiyle değişmeyecek olan bir millî sistem üzerinde durmaktadır. Geçmişteki bakanlar da sık sık eğitime ait işlerdeki bilgilerinden çok politik düşüncelerle değiştirilmişti.

Türkiye’nin yeni başkenti Ankara’nın değişimi çok yavaş bir şekilde olsa da bir bütün olarak ülkede meydana gelen şeylerden bir örnek olarak değerlendirilebilir. Ben 30 yıl önce ilk defa Küçük Asya’dan İstanbul’a giderken yol üzerinde Ankara’dan geçmiş ve bir gece

orada kalmıştım. Ankara o zaman Küçük Asya'nın birçok köyü gibi bir köydü. Evleri samanla karıştırılmış kilden yapılan ve güneşte kurutulan tuğladan (kerpiçten) inşa edilmişti. Küçük Asya'nın birçok yerinde bulunanlara benzer, aşağıda hayvanlar için ahır, misafirler için de yukarıda odaları bulunan kervansaray gibi bir handa misafir olduk. Demirden yatak ve yiyeceğimiz vardı. Hizmetçimiz bizim için yemek hazırladı. Çok kötü kokan han, kirliydi ve her tarafta zararlı haşerat vardı. Bu zamandan beri sık sık Ankara'yı ziyaret ettim. Beş yıl önce bir başlangıç olarak hükümet işleri için birkaç bina yapıldı fakat farklı birimler yeni ve eski binaları kalabalıklaştırdı. Gece yolumuzu aydınlatmak için bir fener temin ettik, sokaklardaki çamur ayakkabılarımızdan lastiği çekiyordu. İstasyondan şehir merkezine kadar götüren, kaldırım taşıyla döşenmiş neredeyse tek bir yol vardı. Şimdi hükümetin farklı birimleri geniş ve gösterişli olan ayrı binalara yerleştirilmiş durumda. Bankalar beş veya altı katlı güzel binalara yerleştiler. Avrupa'nın her tarafında birinci sınıf olarak addedilen bir otel vardır ve diğer otellerin birçoğu ise ikinci sınıftır. Elektrik ışığı ve iyi yollar yaygın olmakla beraber taşımacılık otobüslerle sağlanmaktadır.

Buradaki en önemli olay, Batıda devlet ve kilise dediğimiz şeyin ayrılmasıydı. Buna doğru atılan adımlar halifeliliğin ilgası, tekke ve türbelerin yasaklanması, dinî kanunların kaldırılması ve "Devleti dini İslam'dır" ifadesinin Anayasadan çıkarılmasıydı. Dinî okullar yasaklanmış ve din adamlarının eğitimi Türk Üniversitelerinin İlahiyat Fakültelerine bırakılmıştır. Buralarda verilen öğretim artık geniş bir şekilde İslam Tarihi ve İstatistik ile sınırlandırılmıştır. Bu ani değişiklik şüphesiz dinle sürekli alay eden ve dinin gerekli olmadığını düşünen gençlerin zihinlerinde bir etki yaratmıştır. Bununla birlikte hükümetin niyeti dini yasaklamak değil, fakat hurafe ve dogmatizmiyle eski sistemin kısıtlamalarından dinin özünü kurtarmak ve dindeki bireysel özgürlükleri geliştirmektir. Türk ilkokullarında dinî öğretimin basit ve sade bir şekli mevcuttur. Yabancı okullara öğrencilerin ailelerinden izin alırlarsa kendi dinlerindeki Hıristiyan çocuklara öğretim verme izni verilmiştir. Bu dinî değişiklikler kesin bir düşüncesizlik ve ilgisizlik üretmekle sonuçlanırken, onlar ciddi kişileri de dinin özünü araştırmak için cesaretlendirmiştir ve bazı şeylere duyulan arzu geçmişte olduğundan çok daha fazla kutsal hale gelmiştir. Türkler, kendi dinini daha iyi anlaması bakımından kendilerinden ayrılan ilhamlı bir dinî lider bekliyormuş gibi görünmektedir. Ocak 1931'de mutaassıp bir derviş önderliğinde dinî ve siyasi küçük bir gerici isyan ortaya çıkmış fakat hemen bastırılmıştır.

1931'lerin başında hükümetin rızasıyla yeni bir liberal partinin kurulmasına izin verilmiştir. Görünüşte hükümetin bu fikri, Millet Meclisi'nde yapılan tekliflerin yasal

Müjdecî

eleştirisi için bir fırsat sağlamaktan ibaretti. Maalesef bu muhalefet çoğu hoşnut olmayan kişileri ve nüfusun en az sevilen unsurlarının çoğunu kendisine çekmiş, suiistimallere neden olmuş ve yeni parti kısa zamanda kapanmıştır. Bu da göstermiştir ki, Türkiye henüz çok partili sisteme hazır değildir.

Hükümet, milletvekillerini halk doğrudan seçebilsin diye iki dereceli seçimden tek dereceli seçime geçerek seçim sistemini değiştirmeyi düşünmektedir. Halkın hali hazırdaki hükümeti tasvip edip etmediklerini ifade etmelerine izin vermek için yeni bir seçim tertip edilmiştir. Vatandaşların oy verebilme yaşı 18'den 21'e çıkarılması teklif edilmiştir.

Kısaca, Türkler iş başındalar.